

પુસ્તક : ૪૧ મું :
અંક : ૯ મો :

આત્મ સં. ૪૮
વીર સં. ૨૪૭૦

વિક્રમ સં. ૨૦૦૦ : ચૈત્ર :
ઈ. સ. ૧૯૪૪ : એપ્રિલ :

પ્રભુજી મહાવીર તું મંગલકાર.

(રાગ-ભીમપલાસ.)

પ્રભુજી મહાવીર તું મંગલકાર.

જગનાયક જગશુર જગવંદન, જગજીવન જયકાર. પ્રભુજી
પૂર્ણ કામ પુરુષોત્તમસ્વામી, સત્ય દયા વરનાર. પ્રભુજી
નાથ નિરંજન ભવી મનરંજન, ભવભય ભંજનહાર. પ્રભુજી
અહિંસાધારી મહા ઉપકારી, મુક્તિસુખ દાતાર. પ્રભુજી
યશોભદ્ર વીતરાગી વીરને, વંદન વારંવાર. પ્રભુજી

રચયિતા: મુનિ યશોભદ્રવિજયજી-વલસાડ.

શ્રી મહાવીર જન્મોત્સવ.

(ભીમપલાસ-ભારત કા ૩૬-એ રાગ)

સિદ્ધાર્થ ઉરે નવ હર્ષ સીમા, ત્રિશલા હરખાયે રગરગમાં;
શુભ લાવ અહિંસા પ્રસરે ત્યાં, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ટેક.
ભવિજનના ઉર ઉદ્યાન મહીં, મધુરી સુખદા વસંત ખીલી;
શુભ ભક્તિ સુવૃત્તિ વસી રસીલી, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૧
મૈત્રી જાગી સુરદાનવમાં, દુર્ગુણ પરિણમતા સદ્ગુણમાં;
કરુણા પ્રગટી હિંસક ઉરમાં, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૨
ધરણી નંદનવન સમ લાસે, મહેકે પૃથ્વી મધુરી વાસે;
સુરખાળાઓ રમતી રાસે, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૩
સઘળાં ચૈતન્ય સ્વરૂપ લાવે, ચૈતનની જ્યોતિ પ્રગટાવે;
પ્રભુની મૂર્તિ ઉર પધરાવે, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૪
વર્ષા વર્ષા ધનધાન્ય તણી, મમતા દુર્વૃત્તિ સર્વ હણી;
સમતા વૃત્તિ શુભ શ્રેષ્ઠ ગણી, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૫
ભૂમિ શુદ્ધ ગની શીતલ વાયુ, ગૂલતાં વૃક્ષો જન દીર્ઘાયુ;
આનંદ ભર્યું જગ સુખ છાયું, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૬
પ્રભુ અજિત બુદ્ધિના સ્વામી, આનંદ સ્વરૂપ અંતર્યામી;
હેમેન્દ્ર પ્રમોદ ધરે પામી, મહાવીર પ્રભુ જનમ્યા જગમાં. ૭

રચયિતા: મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મુ. હાવાડા (વિજયપુર)

નિરાશા માં મુક્તિ.

લેખક : આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

માનવ જીવનનો લોકતા અને માનવ-દેહમાં વસનારો આત્મા સુખ, શાંતિ, આનંદ અને નિર્દોષતાનો ઇચ્છુક હમેશાં બન્યો રહે છે અને તેને મેળવવા નિરંતર પ્રયત્ન કરે છે. સુખ એટલે આરોગ્યતા-અશાતા વેદનીયનો અભાવ. શાંતિ એટલે ચિત્તની નિર્વિકલ્પતા-કલેશનો અભાવ-મોહનીયનો ઉપશમભાવ. આનંદ એટલે નિર્મળ જ્ઞાન-વસ્તુનું યથાર્થ જાણવું-દર્શન મોહનીયગર્ભિત જ્ઞાનાવર્ણીયનો ક્ષયોપશમ અને નિર્દોષતા એટલે અપુનર્જન્મતા-અપુનરાવૃત્તિ પદની પ્રાપ્તિ-આયુષ્ય કર્મનો અપુનર્જન્મકપણે સર્વથા અભાવ. વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ જણાય આવે છે કે કર્મધીનપણું આત્માને માટે અત્યંત અનિષ્ટ કરવાવાળું છે. કર્મ અદૃષ્ટપણે આત્માના સુખ, શાંતિ અને આનંદાદિ ઇષ્ટ પદાર્થો પર પ્રહાર કર્યે જાય છે; જેથી કરી આત્મા સુખાદિ વસ્તુઓથી નબળો રહે છે.

કર્મની આધીનતા-કર્મની ગુલામી અજ્ઞાની આત્માને અત્યંત પ્રિય લાગે છે; કારણ કે અજ્ઞાની આત્માને અનાદિ કાળના અભ્યાસને લઈને કર્મજન્ય સુખની જ અભિરુચી હોય છે અને તેથી કરીને જ જડ જગતની ક્ષણિક સૌંદર્યતા જોઈને તેને પ્રાપ્ત કરવા પુન્યકર્મનો ઉપાસક બને છે; પણ કર્મ માત્રનો સંહારક બનતો નથી અને પરિણામે કર્મની પરતંત્રતામાંથી મુક્ત થવાને બદલે વધુને વધુ બદ્ધ થતો જાય છે; જેથી કરીને નિરંતર કર્મનો દાસ બનતો રહે છે.

મોહનાં મોહનં ફરી વળી દુઃખના દરિયામાં ડુબેલું જગત સુખશાંતિ માટે ફાંફાં મારી રહ્યું છે. દુઃખગર્ભિત દુઃખ પૂર્ણ સુખમાં સંતોષ માની કિમતી માનવજીવન ખોઈ રહ્યું છે; પણ અશાતાવેદનીયનો અંત લાગ્યા સિવાય સુખ ક્યાંથી ? અને તે અશાતાનો અંત જીવ માત્રને શાતા પહોંચાડ્યા સિવાય ક્યાંથી ? ધન, બાગ, બંગલા, કુટુંબ, પરિવાર, સંપત્તિ આદિ શાતા સિવાય બધું યે નકામું. શાતા તથા અશાતાના અંત સિવાય, અર્થાત્ વેદનીય કર્મના ક્ષય સિવાય સાચી અને શાશ્વતી શાતા ક્યાંથી ?

દ્રવ્ય આરોગ્યતા તો અનંતી વખત મળી, શાતાવેદનીય તો ઘણી વખત લોગવી; પણ ભાવ આરોગ્યતા વેદનીય કર્મના અભાવરૂપ આત્માએ આજ સુધીમાં પ્રાપ્ત કરી નથી અને તેથી કરીને જ આત્માના સુખની દરિદ્રતા ટળી નથી. બદલાની આશા રાખ્યા સિવાય જીવને શાતા આપનાર, ભાવ આરોગ્યતા મેળવી શકે છે; અને આશાવાદી દ્રવ્ય આરોગ્યતા મેળવે છે. જગત આશાવાદી છે, એટલે જ અંતે નિરાશ બને છે. આશાવાદીની નિરાશા આત્મ-વિકાસ કરવાની હોય છે. નિરાશા તે જ વૈરાગ્ય ભાવ છે. આ નિરાશા સમજ જ્ઞાનપૂર્વક અને અજ્ઞાનપૂર્વક હોય છે. જ્ઞાનપૂર્વક નિરાશા વસ્તુના યથાર્થ જ્ઞાનથી થાય છે અને અજ્ઞાન-પૂર્વક નિરાશા ઇચ્છિત પૌદ્ગલિક વસ્તુ ન મળવાથી થાય છે. અજ્ઞાન જનિત નિરાશા અને જ્ઞાનજન્ય નિરાશા બન્ને વૈરાગ્ય ભાવના છે.

અજ્ઞાનજન્ય નિરાશા દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનજન્ય નિરાશા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેવાય છે. બન્ને પ્રકારના વૈરાગ્યના અંગે ત્યાગ પણ દુઃખગર્ભિત અને જ્ઞાનગર્ભિત એમ બે પ્રકારના હોય છે. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી કરવામાં આવતો ત્યાગ આશાગર્ભિત હોય છે. અને તે જડાસકત જીવોમાં પરિવર્તન પામતો નથી; કારણ કે પૌદ્ગલિક સુખોની ઇચ્છા હોવા છતાં ન મળવાથી નિરાશ બનીને ભાવીમાં મેળવવાની આશાથી કરવામાં આવે છે; જેથી કરી પુન્ય પ્રાપ્ત કરીને પોતાની આશા સફળ કરે છે. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યજન્ય ત્યાગ ધર્મ અંગીકાર કરવાવાળાને જો મોહનીય કર્મનું ક્ષયોપશમ થઈ જાય અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો તે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પણ થઈ શકે છે. અને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યજન્ય ત્યાગથી આત્મ વિકાસ પણ કરી શકે છે. ક્ષણિક, અનિત્ય, અસાર આદિ વસ્તુના યથાર્થ જ્ઞાનથી થવાવાળી નિરાશા, સાચો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે. આ નિરાશા આશાજન્ય નિરાશા ન હોવાથી આત્મવિકાસના અંગભૂત છે. યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનો અંશ છે. આ નિરાશા સર્વ કર્મનો સંહાર કરી આત્માને પૂર્ણ સ્વતંત્ર બનાવવાવાળી છે. અને તે નિરાશાજન્ય નિરાશા હોવાથી આત્મસ્વરૂપ વિરક્ત-ભાવને જ કહેવામાં આવે છે.

જગતનો આશાવાદઃએટલે મોહનું સામ્રાજ્ય. મોહની સત્તા. પરિવર્તન શીલ સંસારનો કોઈ પણ સભ્ય જ્યાં સુધી આશાનો આશ્રિત છે ત્યાં સુધી મોહના નિયમનું લેશ માત્ર પણ ઉલ્લંઘન કરી શકતો નથી. કારણ કે ઉલ્લંઘન કરવાથી મોહનીયની કઠિનમાં કઠિન શિક્ષાનું પાત્ર બને છે. જે સભ્ય સબળ બની આશા મુક્ત થાય છે અને મોહના નિયમનું ઉલ્લંઘન કરીને બંડ ઉઠાવે છે તેને પ્રથમ તો મોહના

તરફથી અનેક પ્રકારની યાતનાઓ લોગવવી પડે છે; પરંતુ આશામુક્ત હોવાથી પરિણામે મોહ ઉપર વિજય મેળવી સંપૂર્ણ આત્મશક્તિનો વિકાસ કરી શકે છે, જેથી કરી સાચી સુખશાંતિ અને આનંદનો ભોક્તા બને છે. આશાનો આશ્રિત કોઈ પણ કાળે મોહ ઉપર વિજય મેળવી શકતો નથી, કારણ કે જેની આશા કરવામાં આવે છે તે વસ્તુ જડનો વિકાર છે અને આશા મોહનો વિકાર છે. બન્ને જડ હોવાથી અને જડ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કર્મ આધીન હોવાથી આત્માને નિરંતર જડની સેવો કરવી પડે છે. જ્યાં સુધી આત્મા સેવક છે ત્યાં સુધી નિર્ભંગતાના અંગે કર્મ ઉપર વિજય મેળવવો ઘણો જ કઠિન છે; માટે જ મોહકર્મ ઉપર વિજય મેળવનાર જડ તથા જડના વિકારો પાસેથી સુખ આદિની આશાથી સર્વથા રહિત થવું જોઈએ.

જડ સંસારથી નિરાશ રહેનાર જ શાંતિ મેળવી શકે છે. ચિત્તની શાંતિ નિર્વિકલ્પતાની ઉત્પાદક નિરાશા જ છે. આશાબદ્ધ આત્માના ચિત્તમાં જડ સંસારના પદાર્થોમાં ઇષ્ટ અનિષ્ટની ભાવના હોવાથી અનેક પ્રકારના સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ તરંગોનું ઉત્થાન નિરંતર થયા જ કરે છે કે જેને અસમાધિ-અશાંતિ કહેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી આશાનું વાવાઝોડું શાંત થાય નહિ ત્યાં સુધી સંકલ્પવિકલ્પની તરંગોમાં સ્થિરતા આવી શકતી નથી. અને જ્યાં સુધી સંકલ્પની તરંગોમાં અસ્થિરતા છે ત્યાં સુધી શાંતિ કે સમાધિ નથી-ત્યાં સુધી આનંદ-સ્વરૂપ આત્મા નિર્દોષ નિર્વિકાર બની શકતો નથી. નિર્દોષ બન્યા સિવાય આત્માને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મળી શકતી નથી. પૂર્ણ સ્વતંત્ર બન્યા સિવાય અપુનરાવૃત્તિ સ્થાન હોઈ શકતું નથી અને ભવબ્રમણ ટળી શકતું નથી.

સાધન ધર્મ નથી.

સંસારવાસી જીવો ઉપર મોહનીયના રાગ અને દ્રેષ બન્ને દુઃખોએ એટલી બધી સત્તા જગાવી છે કે જેને જોઈને ઉપશમભાવવાળા પણ આશ્ચર્ય પામે છે. મને વિચાર કરતાં હજી સમજાતું નથી કે સંસારવાસીઓ ધર્મના નામે આપસમાં દ્રેષ તથા વૈરવિરોધનો આદર શા માટે કરતા હશે? એકબીજાને અળખામણ તથા અપ્રિય કેમ લાગતા હશે? જીવમાત્ર એક જ ધર્મવાળા છે. કોઈનો પણ ધર્મ જુદો નથી. જુદા ધર્મવાળું તો જડ છે. અને તે જ વિધર્મી છે. તો પછી જીવો ધર્મમાં શા માટે ભેદ પાડતા હશે?

અણબાણ માણસો તો પરમાત્માના માણસોને લઈને જુદા જુદા ધર્મ સ્થાપન કરે છે. અમુક વૈષ્ણવધર્મી છે. અમુક શિવધર્મી છે. અમુક જિનધર્મી છે. પરમાત્માના નામોને લઈને આત્મધર્મમાં કેવીરીતે ભેદ પાડ્યા તે જ આશ્ચર્ય જનક છે!

ખરું જોતાં તો આત્મધર્મમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ભેદ નથી. અનેક આકૃતિ તથા પ્રકૃતિમાં જણાતા જીવમાત્ર સ્વરૂપે એક સરખા જ છે. ગમે તે દેહમાં જીવો કેમ ન રહેતા હોય પણ જ્ઞાનદર્શન તથા પ્રદેશમાં જરાય ભેદ નથી. આત્મધર્મમાં અભેદ દૃષ્ટિ થયા સિવાય રાગદ્રેષ ઓછા થતા નથી અને રાગ દ્રેષ ઓછા થયા સિવાય આત્મવિકાસ થતો નથી. બધાય પોતાને સમ્યક્દૃષ્ટિ માને, પણ વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં અભેદ દૃષ્ટિ થયા સિવાય સમ્યક્ત્વ ક્યાંથી? આત્મધર્મમાં ભેદ બુદ્ધિ અને જડ-ધર્મમાં અભેદ બુદ્ધિ તે કાંઈ સમ્યક્ત્વ કહી શકાય? અને જ્યાં સમ્યક્ત્વ નથી ત્યાં જ્ઞાન ક્યાંથી હોય? અને જ્ઞાન વગર વિકાસ ક્યાંથી?

સાધનને ધર્મ માનનારાઓ, સાધનને દૃષ્ટિમાં

રાખીને આત્મધર્મમાં ભેદ પાડે છે. પણ સાધન માત્ર જડ છે. તે સાધ્ય ચૈતન્યના ધર્મમાં કેવી રીતે ભેદ પાડી શકે? નામ, સ્થાપના, પુસ્તક, માળા, દેહક્રિયા, લેખ બધા જ જડ તે જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર ધર્મમાં પરિવર્તન કેવી રીતે કરી શકે? અનાદિ કાળથી આત્માના પ્રદેશોમાં એતપ્રોત થઈને રહેલું કર્મ—જડ આત્મધર્મમાં પરિવર્તન કરી શક્યું નથી, તો પછી કોઈક વખત જ સબંધમાં આવનાર જડ આત્મધર્મને કેવી રીતે ફેરવી શકે?

સાચુ કપડાંના તાતણા ઉપર રહેલા મેલને દૂર કરી શકે, પણ તાંતણાઓને લાલ, પીળા કે કાળા ન બનાવી શકે. જડ સાધનો આત્મપ્રદેશ ઉપર રહેલા કર્મ—જડને ખસેડી શકે પણ આત્મપ્રદેશોને જ્ઞાનદર્શનની તારતમ્યતા કે વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળા ન બનાવી શકે. અજ્ઞાનતાથી જડ સાધનોને વળગી રહી વૈરવિરોધનો આશ્રિત બની આત્મધર્મમાં ભેદ દૃષ્ટિ રાખનાર આત્મદ્રોહી હોવાથી આત્મવિકાસનો અનધિકારી છે.

મનુષ્ય માત્ર જાણે છે કે માણસ અજ્ઞ બાઈને જીવે છે. માણસને જીવવાનું સાધન અન્નપાણી છે, છતાં કોઈ માટી તથા પથરા જેવી વસ્તુને ખોરાક તરીકે વાપરી જીવવાનું સાધન બનાવે તો તે સર્વથા અનુચિત જ સાધન કહી શકાય. અને જીવવાને માટે કોઈ પણ માણસ તેનો ઉપયોગ ન કરે તો પછી આત્મવિકાસનાં સાધન સમ્યક્ જ્ઞાન, સમતા, શાંતિ, સમભાવ, વૈરાગ્ય, ત્યાગ આદિ હોવા છતાં કોઈ રાગ, દ્રેષ, વૈર, વિરોધ, અદેખાઈ, અસહિષ્ણુતા, ઘૃણા, તિરસ્કાર, નિર્દયતા આદિને આત્મ ધર્મના વિકાસનાં સાધન બતાવે તો ડાહ્યા અને જ્ઞાની પુરુષો કેવી રીતે માની શકે? અને આત્મવિકાસ માટે કેવી રીતે ભાન બૂલી

પરમાર્થસૂચક વાક્યસંગ્રહ

(ગતવર્ષના પૃષ્ઠ ૨૬૬ થી શરુ.)

સંગ્રહક ને યોજક—મુનિ પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞાપાક્ષિક)

જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી, વૈરાગ્ય વિના જ્ઞાન નથી, વિચાર વિના વૈરાગ્ય નથી, સ્થિરતા વિના વિચાર નથી. ૮૮

જ્યાં સુધી જીવને વૈરાગ્ય સ્ફુરતો નથી ત્યાં સુધી તેને તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. સિદ્ધાન્તબોધનું શ્રવણ, વાચન કે પઠન તે જીવ કરે પણ તેના અંતરમાં પ્રવેશ પામી શકતા નથી. ૮૯

પાત્રતા વિના જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી—પરિ-

ણામ આપતું નથી. તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જીવને વૈરાગ્ય પાત્રતા આપે છે. આમ આ સંસારથી છૂટવા ઇચ્છતા જીવોને—મુમુક્ષુઓને વૈરાગ્ય પરમ સાધન છે. ૯૦

જેના ચિત્તમાં લેશ માત્ર ત્યાગ, વૈરાગ્ય નથી તેને તત્ત્વજ્ઞાન ન થાય એમ સત્પુરુષો કહે છે તે કેવળ સત્ય છે. આ કાળ એના પ્રત્યક્ષ પૂરાવારૂપે છે. આ કાળને પરમ જ્ઞાની-ઓએ દુષ્કમ કહ્યો છે તે વાસ્તવિક છે. જે

તન્મય બને ? વસ્તુ માત્રનું અસ્તિત્વ હયાતી-હોવાપણું ધર્મને અવલંબીને રહેલું છે. સાકર મીઠી, કરિયાતું—કડવું, મીઠું, ખારું. આત્માજ્ઞાન-દર્શનવાળો, જડ-વર્ણુ, ગંધ, રસાદિવાળું ઇત્યાદિ વસ્તુઓના ધર્મનું ખંડન—નાશ કરવા અનાદિ કાળથી અત્યાર સુધીમાં બધ ગયેલી સમર્થ વ્યક્તિઓમાંથી કોઈ પણ સમર્થ થયું નથી, થશે પણ નહિ અને હયાતે પણ નથી કે જે ધર્મનું ખંડન કરી શકે. સમજાતું નથી કે અત્યારે એકબીજા એકબીજાના ધર્મનું ખંડન કેવી રીતે કરતા હશે ? ધર્મનું ખંડન કરવા જતાં આત્માના પોતાના ધર્મને ઢાંકી દેવા ગાઢ કર્મના પડદાઓ બનાવી સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનનાદિને ઢાંકી રહ્યા છે.

સાધનોનું પણ ખંડન થઈ શકતું નથી, કારણ કે સાધનો પણ પોતાના જ સ્વરૂપમાં રહેવાના. સાધન પણ વસ્તુ છે અને તે કયન માત્રથી નાશ થઈ શકતું નથી. સાધનોના ઉપ-યોગનું જો ખંડન નહિ પણ; સાધનની સાધ્ય

પ્રત્યેની અનુકૂળતા—પ્રતિકૂળતાનો વિચાર કરતા હોય તો કંઈક અંશે ઉચિત ગણાય; પણ ત્યાં કદાચ, મિથ્યા જ્ઞાન, મિથ્યા અભિમાન, રાગ દ્વેષ, વૈરવિરોધ, ઘૃણાદિને અવકાશ જ નથી. જ્યાં આ વસ્તુઓ છે ત્યાં વિચાર નથી પણ વિવાદ જ છે અને જ્યાં વિવાદ છે ત્યાં વિકાસ જ નહિ પણ વિનાશ તિરોભાવ જ છે.

પોતાનું માનેલું (મત) સાચું મનાવવા બુદ્ધિનો દુરુપયોગ કરી કુચુક્તિઓનો આશ્રય લેા અથવા તો પ્રમાણિક પુરુષોના વચનોને પોતાના વિચારોમાં જણાવેા, કોઈ રીતે વસ્તુનું ખંડન કરી શકવાના નથી તેમજ શ્રેય કે વિકાસ પણ કરી શકવાના નથી. વિકાસના વિરોધી મિથ્યા જ્ઞાનાદિનો આશ્રય લઈને અને અજ્ઞાનવશ થઈને ખોટી પ્રસિદ્ધિ તથા મોટાઈ મેળવવા સાધનોના ખંડન—ખંડનમાં ઝિતરનાર અજ્ઞાની જીવોથી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી શકે ખરા; પણ જ્ઞાની પુરુષોની દૃષ્ટિમાં તો તેઓ દયાના જ પાત્ર છે. *

ચાલી રહી છે. ઉદ્દેશ શુ, લક્ષ્ય શુ, સાધ્ય શુ તે તરફ તો કોઈની નજર પણ પડતી નથી. ૧૦૧

બાહ્ય સાધનો મનને સ્થિર કરવાને માટે અવલંબનરૂપ છે એ વાત પાછળથી ભૂલી જવાય છે અને બાહ્ય સાધનમાં જ સર્વસ્વ મનાઈ જાય છે. સાધનોનો ઉદ્દેશ એ જ કે મનને સ્થિર કરી ક્રમે વૃત્તિશૂન્ય કરવું. ૧૦૨

વિવિધ પ્રકારના જે સાધનો શાસ્ત્રમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે સર્વ એક માત્ર આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે જ છે; છતાં અધિકારી ભેદે સાધનાઓ પણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. ૧૦૩

જેન ધર્મમાં જે આટલા બધા પર્વો તથા ઉત્સવો કહ્યા છે, તેનો હેતુ માત્ર એ જ કે ધર્મની મહાન મહાન લાવનાઓ લોકો સમજી શકે અને તેને ક્રિયામાં મૂકી શકે. ૧૦૪

અનેક લોકો ધર્મની યથાર્થ લાવનાને નહિ સમજી શકવાથી તેને સ્થૂલ રીતે વળગી રહે છે. અને ઉત્સવ-આમોદ પૂરો થયો એટલે લાવનાઓ પણ ભૂલી જાય છે. એટલા જ માટે ધર્મનું બાહ્ય આવરણ યથાર્થ ધર્મને તથા આત્મજ્ઞાનને ઢાંકી દે છે, એમ જે કહેવાય છે તે ખરું પડે છે. ૧૦૫

જેઓ પોતાનો સ્વાર્થ-આત્માર્થ પણ પૂરો સાધી શકતા નથી, તેઓ પારકાનું કલ્યાણ શી રીતે કરવાના હતા ? ૧૦૬

શ્રુતજ્ઞાનની લાવનાથી આત્મજાગૃતિ, વિવેક-દૃષ્ટિનો વિકાસ અને બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ પદાર્થો સમજવાને લાયક અને છે. ઉત્સર્ગ અપવાદ સમજાય છે, આગ્રહ ઓછો થાય છે, વસ્તુની બધી દિશાઓ બાણી શકાય છે, સાપેક્ષ વૃત્તિએ વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરવાનું બળ આવે છે, સ્વાદ્વવાદ દૃષ્ટિ તે જ કહેવાય છે. તેને લઈને દરેક વસ્તુ તથા દર્શનના ભેદોનો અપેક્ષાએ સફલાવ સમજી શકાય છે. ૧૦૭

અનેકાન્તવાદ જનતામાં શાંત લાવનું વાતાવરણ ઉપજાવનાર છે અને એથી જ એ સમલાવનું મૂળ છે એટલા માટે સંતો એને સામ્યવાદ પણ કહે છે. ૧૦૮

નયવાદ મનુષ્ય-પ્રજાની દૃષ્ટિને વિશાળ અને હૃદયને ઉદાર બનાવી મૈત્રીલાવનો રસ્તો તેમને સરળ કરી આપે છે. આ રીતે જીવનના કલહો શમાવવામાં અને જીવનવિકાસનો માર્ગ સરળ કરી આપવામાં નયવાદ સંસ્કારી જીવનનું સમર્થ અંગ છે. ૧૦૯

ક્ષયોપશમથી સર્વ મનુષ્યોની ભિન્ન વૃત્તિ હોવાથી પોતાનું અન્યને સર્વ પસંદ ન આવે અને સર્વનું પોતાને સર્વથા પ્રકારે પસંદ ન આવે, આવી સ્થિતિ સર્વત્ર થોડાઘણા અંશે જ્યાં ત્યાં દેખાય છે, તેમાં જ્ઞાની સાપેક્ષ બુદ્ધિ ધારણ કરીને સાપેક્ષ ભાવે વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી મધ્યસ્થ વૃત્તિએ આત્મકલ્યાણમાં પ્રવર્તે છે. ૧૧૦

સત્યની ખાતર સત્ય છે; નહિ કે મને પ્રિય છે અથવા મારું છે માટે સત્ય છે. એ અમોઘ ચાવી જે ધ્યાનમાં હોય તો દૃષ્ટિરાગ, લોકેષણ, લોકસંજ્ઞા, ગાડરિયો પ્રવાહ, દર્શન-મોહ એ બધા ઝપાટામાં દૂર થઈ જઈ આત્મા પોતાના સનાતન-અનાદિ નિધન સત્ ભણી સહેજે વળે. ૧૧૧

જ્યાં સુધી સાચી વાત કહેવાની તથા સાચી રીતે વર્તવાની આપણામાં હિંમત આવી નથી, ત્યાં સુધી આપણો ઉત્કર્ષ થવો કદિ પણ સંભવિત નથી. શુદ્ધ આશયથી સ્વ-પર હિંમતની યોગ્ય તુલના કરતાં જે લાગે તે કહેવામાં તથા કરવામાં જ પુરુષાર્થ છે. ૧૧૨

વિચક્ષણ બુદ્ધિશાળીઓ માણસના વચનથી તેના ગુણાવગુણનો તોલ નિઃસંશય કરી શકે છે. અમુક વચનો કૃત્રિમ છે અને અમુક તેના શુદ્ધ

પ્રસન્નતા

અનુ. અભ્યાસી.

પ્રસન્નતા કોને પ્રિય નથી? એવો કોણ મનુષ્ય છે જેને પ્રસન્ન થવાનું નથી ગમતું? એવો કોણ છે કે જેને પ્રસન્ન મનુષ્યની પાસે રહેવું નથી ગમતું? આપણે સઘળા બાળકને ચાહીએ છીએ શા માટે? એટલા માટે જ કે બાળક પ્રસન્નતામાં જ રહે છે જે આપણને હર્ષલ છે. ખીલેલું ફૂલ સૌને પ્રિય હોય છે અને કરમાયેલાં ફૂલનો સૌ તિરસ્કાર કરે છે. રોતીસૂરત મનુષ્યથી સૌ પાછા હઠે છે. હસતા માણસનું સૌ કોઈ સ્વાગત કરે છે. તેનાથી કોઈનો છવ મુંઝાતો નથી. જેનું મન પ્રસન્ન નથી તેની પાસે કશું નથી; અને જેનું મન પ્રસન્ન છે તેની પાસે સઘળું છે.

પ્રસન્નતા શક્તિની પરિચાયિકા છે. જે મનુષ્યની અંદર આધ્યાત્મિક શક્તિ હોય છે તે જ પ્રસન્ન રહી શકે છે. પ્રસન્નતા પોતે એ શક્તિની ઉત્પાદિકા પણ છે. મનુષ્ય જેટલો પ્રસન્ન રહે છે

તેટલું આધ્યાત્મિક બળ તેનું વધે છે. એટલું જ નહિ પણ તે પોતાની શારીરિક શક્તિ પણ વધારે છે. મન પ્રસન્ન રહેવાથી શરીરની અમુત પેદા કરનારી ગ્રંથિયો પોતાનું કાર્ય સારી રીતે કરે છે અને શરીરમાં એ પદાર્થોનો પ્રવાહ ચાલુ રાખે છે કે જેનાથી શરીર અક્ષય બની રહે છે તેમજ વધે છે; પ્રસન્નચિત્ત મનુષ્ય ભાગ્યે જ રોગી હશે.

પ્રસન્નતા માનસિક તપથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. બાળકની પ્રસન્નતા પ્રકૃતિ છે. પરંતુ તેની પ્રસન્નતાનો ભંગ સહજ વારમાં થાય છે. પ્રૌઢ મનુષ્યની પ્રસન્નતા પુરુષાર્થથી ઉપલબ્ધ થાય છે. તે સાધનાવડે આવે છે. ખરી પ્રસન્નતા પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓથી નષ્ટ નથી થતી. પ્રૌઢ લોકોની પ્રસન્નતા જ વાસ્તવિક પ્રસન્નતા છે, કેમકે તે સ્થાયી રહે છે. એવી પ્રસન્નતા આપણે સર્વે મેળવી શકીએ છીએ. તેને માટે આપણે આધ્યાત્મિક શક્તિ વધારવી પડશે.

અંતઃકરણના સત્ય છે. એ તારવણી-એ પારખું તેઓ પોતાની બુદ્ધિવડે કરી શકે છે. ૧૧૩

કેટલીક વાર આપણે ખીજની દાક્ષિણ્યતા રાખવી પડે છે અને તેથી કરીને આપણા મનને અણગમતું કામ કરવાની ફરજ પડે છે. ધાર્મિક અને સંસારી ઉત્તમ કાર્યમાં પ્રેરણા હોય તો જ દાક્ષિણ્યતા સાચવવી અને તેનું જ નામ દાક્ષિણ્યતા કહેવાય છે. ૧૧૪

યથાર્થ પ્રવચારી બનવા માટે સૌ પહેલાં સંયમ સંબંધી કઠોર વ્રત-નિયમો પાળતાં શીખવું જોઈએ, સ્ત્રીઓનાં નામ અને ગંધથી તો દૂર રહેવું જ જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ સ્ત્રીઓની સાથે સંસર્ગ રાખનારા ગૃહસ્થોના સહવાસથી પણ ત્યાગી-પ્રવચારીઓએ દૂર રહેવું જોઈએ. ૧૧૫

જેમ ભોજનની એક જ વસ્તુ બે ભિન્ન ભિન્ન પાત્રોમાં મૂકવાથી તેના સ્વાદમાં ફરક પડતો નથી, તેમ ભાષાના ભેદો અનેક હોવા છતાં તેથી કરીને અર્થમાં કશો ફેર પડતો નથી. ૧૧૬

ભાષા ગમે તે હોય, પરંતુ જેમાં અધ્યાત્મ નિરૂપણનો વિષય હોય અને અનુલવનો રસ ભરેલો હોય તો તેને સંસ્કૃત કરતા પણ ગંભીર સમજવી જોઈએ. ૧૧૭

દુર્વિદગ્ધ, ઇર્ષાળુ મનુષ્ય અન્યના સત્ય લખાણને અસત-વિપરીત દૃષ્ટિથી બુઝે છે, એનામાં દૃષ્ટિભેદનો ત્યાગ નહિ થયેલો હોઈ સત વસ્તુ પ્રત્યે પ્રેમશૂન્યતા હોય છે. ૧૧૮

(ચાલુ)

આધ્યાત્મિક શક્તિની વૃદ્ધિ તે શક્તિ વધારવાના ઉપાયો લેવાથી થઈ શકે છે. જેવી રીતે શરીરની શક્તિ સ્વાસ્થ્ય સંબંધી નિયમોનું પાલન કરવાથી વધી શકે છે તેવી રીતે મનની શક્તિ પણ આધ્યાત્મિક જીવન સંબંધી નિયમોના પાલનથી વધે છે. સંસારના સર્વ ધર્મ ગ્રંથોએ આધ્યાત્મિક શક્તિ વધારવાના ઉપાય બતાવ્યા છે. ભારતવાસીઓએ તો એ વિષયનું એક વિજ્ઞાન જ બનાવ્યું છે.

આધ્યાત્મિક શક્તિના સંચયના ચાર ઉપાય યોગવસિષ્ઠકારે બતાવ્યા છે. શમ, સત્સંગ, સંતોષ અને વિચાર. મનનું અનેક પ્રકારે નિયમન કરવું તે શમ છે; સાત્વિક ઉપવાસ, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ વગેરે શમના જ અંતર્ગત છે. સત્સંગથી કુવૃત્તિઓ નિવૃત્ત થાય છે અને સુપ્રવૃત્તિઓ સમજા બને છે તથા અનેક પ્રકારના સહવિચાર મનમાં આવે છે, જે આપણા મનને કાબૂમાં લાવવામાં મદદ કરે છે. બીજા મનુષ્યોનું આધ્યાત્મિક બળ આપણને ગુપ્તરૂપે સહાય કરે છે અને જ્ઞાન તરફ આપણી રુચિ વધારે છે. સંતોષથી આપણી શક્તિઓનો અપવ્યય અટકે છે. વિચારદ્વારા આપણે સારું ખરાબ, સત્ય-અસત્ય જાણીએ છીએ. માણસ પોતાના વિચારદ્વારા પોતાની જાતને ઊંચે લાવીને પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે. પશુઓ અને બાળકોમાં વિચાર કરવાની યોગ્યતા નહિ હોવાથી તેઓ પરમપદની પ્રાપ્તિ નથી કરી શકતા.

એક જ શબ્દમાં આધ્યાત્મિક ઉન્નતિનો ઉપાય બતાવવામાં આવે તો એટલું જ કહેવું પૂરતું છે કે સાંસારિક વિષયો તરફ જતાં મનને રોકવાથી આધ્યાત્મિક શક્તિ વધે છે અને સાંસારિક વિષયો તરફ રોકટોક વગર તેને જવા દેવાથી તેની શક્તિ ઘટે છે.

ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે કે—

ધ્યાયતો વિષયાન્ પુન્સઃ સંગસ્તેષૂપજાયતે ।
સંગાત્ સંજાયતે કામઃ કામાત્ ક્રોધોઽમિજાયતે ॥
ક્રોધાદ્ ભવતિ સંમોહઃ સંમોહાત્ સ્મૃતિ વિભ્રમઃ ।
સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુદ્ધિ નાશો બુદ્ધિર્નાશાત્ પ્રણયતિ ॥

અર્થાત્ વિષયોમાં રમણ કરવું એજ મનુષ્યને માટે ઘાતક છે. એવા પ્રત્યેક વિષયને મનથી દૂર રાખવો જોઈએ કે જે પ્રસન્નતામાં બાધક હોય છે. આપણા નુકસાન ઉપર લાંબો વખત વિચાર નહિ કરવો જોઈએ. નુકસાનની લાવના પ્રસન્નતાનો નાશ કરે છે. એનાથી આપણી આધ્યાત્મિક શક્તિનો પણ હાસ થાય છે. સઘળા પ્રકારની ઘટનાઓની સારી બાજુ પર વિચાર કરવાથી મનની પ્રસન્નતા જળવાઈ રહે છે. સંસારની દરેક ઘટનાને જે બાજુ હોય છે, જે મનુષ્યનું મન ઘટનાની ખરાબ બાજુ તરફ જાય છે તે પોતાની પ્રસન્નતા પોતાના હાથે જ નષ્ટ કરે છે. એથી ઊલટું જેનું મન સારી બાજુ તરફ ઢળે છે તે પોતાની પ્રસન્નતા જળવી રાખે છે. પ્રત્યેક પ્રકારની હાનિથી માણસને કાંઈને કાંઈ લાભ થાય છે જ. અને પ્રત્યેક લાભથી કાંઈને કાંઈ હાનિ થાય છે. હાનિકારક ઘટનાઓનાં લાભને શોધવા નીકળવું એ બુદ્ધિમાનોનું કામ છે. કોઈ વખત લાભ પ્રત્યક્ષ જોવામાં ન આવે તો એમ સમજવું કે લાભ તત્કાળ અપ્રત્યક્ષ છે, પણ પાછળથી પ્રત્યક્ષ થશે.

પ્રસન્નતા એક સંક્રામક પદાર્થ છે. જેવી રીતે રોગ સંક્રામક હોય છે તેવી રીતે સ્વાસ્થ્ય પણ સંક્રામક હોય છે. રોગી માણસ પોતાના રોગનો પ્રચાર આસપાસ રહેનારમાં કરે છે, તેવી જ રીતે સ્વસ્થ મનુષ્યને જોઈને બીજા લોકો પણ સ્વસ્થતાનો અનુભવ કરવા લાગે છે. પ્રસન્નતાની પણ એ જ સ્થિતિ છે. માનસિક વિકાર જેટલા સંક્રામક હોય છે તેટલા શારીરિક વિકાર નથી હોતા. એક રોગી મનુષ્યને જોઈને બીજા કોઈ પણ માણસ તુરત જ રોગી નથી

બની જતો, પણ એક દુઃખી મનુષ્યને જોઈને બીજાનું હૃદય પણ દુઃખથી ભરાઈ જાય છે. એવી જ રીતે પ્રસન્નચિત્ત અથવા હસતા લોકોના સમાજમાં જઈને આપણે પણ પ્રસન્ન થઈએ છીએ અને હસવા લાગીએ છીએ.

આ રીતે આપણે જોઈએ છીએ કે માણસ પોતે જ પ્રસન્ન રહીને અનાયાસે પરોપકાર કરે છે. અંગ્રેજ વિદ્વાન લેખક સ્ટીવન્સન કહે છે કે પ્રસન્નચિત્ત મનુષ્યને મળવું એ પાંચ પાઉંડની નોટ મેળવવા કરતાં વધારે લાભદાયક છે. (A happy man or a woman is a better thing to meet than a five pound note) માણસ જે કાર્ય પ્રસન્નચિત્તે કરે છે તેનાથી બીજાને વાસ્તવિક લાભ થાય છે. વારંવાર ચિઠ્ઠાઈને કરેલા કામથી કશો લાભ થતો નથી. કોઈ માણસ ક્યવાતે મને દાન આપે છે તો એ દાનથી એનું કશું કલ્યાણ નથી થતું. પ્રસન્નતાપૂર્વક આપેલું દાન જ બંને પક્ષનું કલ્યાણ કરે છે. પ્રસન્નતાપૂર્વક કરેલું કાર્ય ત્રુટિ વગરનું રહે છે. એવું કોઈ કાર્ય કરતી વખતે ભૂલ થઈ જાય છે તો તે તુરત જ દેખાઈ આવે છે. કિંતુ અપ્રસન્નતાની અવસ્થામાં કરેલાં કાર્યમાં એવી અનેક ત્રુટિઓ રહી જાય છે જે આપણને કામ કરતી વખતે નજરે પડતી નથી. માણસે પોતાના માથે એટલી જ જવાબદારી લેવી જોઈએ જે તે પ્રસન્નતાપૂર્વક ઉઠાવી શકે.

અપ્રસન્નતા શારીરિક તેમજ આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો હાસ કરે છે. નિરાશાવાદી પુરુષ હમેશાં આત્મઘાત કરે છે. એવી રીતે ક્રોધી માણસ પણ પોતાની સઘળી માનસિક શક્તિનો નાશ કરે છે. એવા માણસના શરીર પણ રોગ-ગ્રસ્ત રહે છે. તેઓ થોડા સમયમાં જ પોતાની જીવન-યાત્રા પૂરી કરે છે. નિરાશા તથા ક્રોધ મનુષ્યને માટે ઘાતક છે, એ બંનેને ગાઢ

સંબંધ છે. ક્રોધનું લક્ષ્ય બીજાનો વિનાશ કરવાનું છે અને નિરાશાનું લક્ષ્ય આત્મવિનાશ કરવાનું છે. ક્રોધ અમુક સમય બાદ નિરાશામાં જ પરિણમે છે.

દરેક મનુષ્યે પોતાની જાતને હમેશાં એવા વાતાવરણમાં રાખવી ઘટે કે જ્યાં તેના મનની પ્રસન્નતા નષ્ટ ન થાય. ક્રોધી, નિરાશાવાદી, નિંદા કરનાર તથા ઇર્ષાળુ લોકોથી દૂર રહેવું જોઈએ. ત્યાગી તથા પરોપકારી પુરુષોનો સંપર્ક વધારવો જોઈએ. એવા પુરુષોનો સત્સંગ શક્ય ન હોય તો તેઓના વિચારોનું મનન કરવામાં આપણે સમય ગાળવો જોઈએ. સદાચારી પુરુષોના વિચારો પુસ્તકમાંથી મળી આવે છે. આપણે કોઈ મહાપુરુષના વિચારો કોઈ પુસ્તક-દ્વારા જાણીએ છીએ ત્યારે આપણને તેના સત્સંગનો જ લાભ થાય છે. મહાત્મા પુરુષો હમેશાં પ્રસન્નચિત્ત રહે છે અને પોતાની માનસિક અવસ્થાનો પ્રભાવ બીજા ઉપર અનાયાસે જ પાડે છે.

ભૂખ્યો માણસ પ્રસન્નચિત્ત નથી રહી શકતો. પ્રસન્નતા ક્ષુધા-શાંતિની પરિચારિકા છે. તે પૂર્ણતાના અનુભવનું પરિણામ છે. એટલા માટે જે મનુષ્ય અનેક પ્રકારના પદાર્થ ઇચ્છ્યા કરે છે તે કદાપિ પ્રસન્નચિત્ત નથી રહી શકતો. મનની ભૂખ શાંત કર્યા વગર પ્રસન્નતા નથી આવતી. એ ભૂખ શરીરની ભૂખ જેવી નથી. શારીરિક ભૂખ ભોજનની પ્રાપ્તિથી શાંત થાય છે, મનની ભૂખ વિષયો પ્રાપ્ત થવાથી વધે છે. એ તો જ્ઞાનવૈરાગ્યથી જ શાંત થાય છે. જ્યાં સુધી મન લટક્યા કરે છે ત્યાં સુધી પ્રસન્નતાનાં દર્શન નથી થતાં. જ્યારે મન આત્મામાં રમણ કરવા લાગે છે ત્યારે તેવી સ્વાભાવિક પ્રસન્નતા પ્રકટ થાય છે.

卐 જૈન મુનિઓ ગુજરાતી સાહિત્યના આદ્યસૃષ્ટાઓ છે 卐

લેખક : ડુંગરશી ધરમશી સંપટ.

અપભ્રંશ ભાષામાંથી ગુજરાતી ભાષાની ઉત્પત્તિ થઈ છે. અપભ્રંશ ભાષાનું સાહિત્ય હમણાં જે મળે છે તે લગભગ સર્વે જૈન વિદ્વાન મુનિઓની કૃતિ છે. ગુજરાતી ભાષાના મૂળ ઉત્પાદકો આમ જૈનોના મુનિઓ છે. જૈન મુનિઓએ માગધી, સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષાના સાહિત્યની જે સેવા કરી છે તે અમૂલ્ય છે. ગુજરાતમાં જૈનધર્મ ખૂબ ફેલાયો હતો. તેના હજારો મઠોના અવશેષોનો પત્તો મળે છે; પરંતુ જૈન સાધુએ ગુજરાતી ભાષાની કાંઈ સેવા કર્યાના ચિન્હો મળ્યા નથી-અપભ્રંશ ભાષામાં પણ એમણે કાંઈ લખ્યું હોય એવા સાધનો પ્રાપ્ત થયા નથી. સેંકડો વરસોના એમના ગુજરાતના સાહિત્યના અસ્તિત્વ માટેનો કાંઈપણ વારસો ગુજરાતીઓને માટે બુદ્ધિસ્ત સાધુઓ આપી ગયા નથી. ગુજરાતમાં બ્રાહ્મણ-ધર્મ જૈન ધર્મ પહેલાં પ્રબળ હતો; પરંતુ ગુજરાતી બ્રાહ્મણોએ પણ ગુજરાતી ભાષાના ઉત્પત્તિ કાળમાં કાંઈ જાણવાનું કાળો આપ્યો નથી તેમ અપભ્રંશ ભાષાની સેવા પણ કરી નથી. આ ભાષાઓના ઉત્પત્તિકાળમાં નાના કેમળ છોડવાનું સંભાળપૂર્વક પોષણ કરવાનું કામ ગુજરાતના જૈન ધર્મીઓ કે બ્રાહ્મણ ધર્મીઓ દ્વારા જતું નથી. પરંતુ વીતરાગ અને લવ્ય ધાર્મિક આધ્યાત્મિકતાથી પ્રેરાઈને જૈન મુનિઓએ આ મહાન કાર્ય ઉપાડ્યું. એમણે સોલંકીઓની મહત્તા વધારી, એમણે અપભ્રંશને દીપાવી ગુજરાતી ભાષાના પાયાનું શરૂઆતનું સુંદર કામ પણ જૈન મુનિઓએ ત્યાગવૃત્તિથી અને કૃપાથી

આશા વગર કર્યું છે. નરસિંહ મહેતા, ભાલણ અને પ્રેમાનંદ મહાકવિએ આ મજબૂત પાયા ઉપર સુંદર દીવાલો બનાવી હતી. ગુજરાતી ભાષાના મૂળરૂપ અપભ્રંશ ભાષાની અક્ષર સેવાની શરૂઆત કરનાર જૈન મુનિઓ હતા. જ્યોતિર્ધર હેમાચાર્યજી અપભ્રંશની ઉચ્ચતાના સર્જક શ્રેષ્ઠ ઉન્નતિકાર હતા; પરંતુ એમના પહેલાં પણ અપભ્રંશ ભાષાનું નખળું સાહિત્ય બીજા જૈન મુનિઓનું બનાવેલું હતું. ઈ. સ. દસમાથી અગિયારમાં શતકથી તે યૌદ્ધમાં શતક સુધીના ગુજરાતી ભાષાના ૩૦૦-૪૦૦ વરસોના પ્રથમ યુગના ચિત્રમાં માત્ર જૈન સાધુઓની જ મૂર્તિઓના દર્શન થાય છે.

જ્યોતિર્ધર હેમાચાર્ય સમર્થ વિદ્વાન અને પ્રથમ કોટીના વ્યાકરણશાસ્ત્રી છે. એમણે સાહિત્યના દરેક અંગો કેળવ્યા છે. આ પ્રાચીન ગુજરાતી વ્યાકરણના આદિ પ્રવર્તક અને પ્રાકૃત ભાષાઓના વિકાસનો સમય ઈ. સ. ૧૦૮૮થી ૧૧૭૨નો હતો. ગુજરાત એ સમયે ઉન્નતિના શિખરે હતું. સમ્રાટો સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમારપાળનો એ ઝળહળતો સમય હતો. એના અપભ્રંશ ખંડમાં જે નમુનાઓ આપવામાં આયા છે તે સર્વે અગિયારમી અને બારમી સદીના લોકોની સાધારણ બોલવાની ભાષાના છે. એ નમુનાઓની અથવા દૃષ્ટાંતોની મોટી હારમાળા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે આપી છે. એ ઉપરથી અપભ્રંશ સાહિત્ય એમના સમયમાં અસ્તિત્વમાં હતું તેને એમણે ઓપ આપ્યો જણાય છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના દૃષ્ટાંતોથી જણાય છે

કે ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રારંભકાળ એમના સમયની પહેલાં એટલે દશમા-અગિયારમા શતકથી પણ પહેલાંનો છે. પાટણના જૈન સાહિત્યલંકારમાં શ્રી હેમાચાર્યના પહેલાંનું ઘણું સાહિત્ય મળી આવ્યું છે; પરંતુ હજી સુધી એ સાહિત્ય ગુજરાતી પ્રજા પાસે સુવ્યવસ્થાપૂર્વક મુકાયું નથી એ મોટી દિલગીરીની વાત છે. સમર્થ વિદ્વાનોએ આ સાહિત્ય સંપૂર્ણ વિવેચન સાથે પ્રસિદ્ધ કરવું જોઈએ. જૈન વિદ્વાનો તમે કેટલો સમય સુષુપ્તિ ભોગવશો. જો કે ડૉ. જ્ઞેકોબી અને ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સિરિઝમાં કેટલીક સારી કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

ગુજરાતમાં તે સમયે દિગંબર જૈન સંપ્રદાય સારી પેઢે પ્રવર્તેલો હશે એમ લાગે છે. કારણ કે અપભ્રંશ ભાષાની પ્રારંભકાળની કૃતિઓ દિગંબર સાધુવરોની બનાવેલી મળે છે. ડૉ. જ્ઞેકોબીએ જર્મનીમાં ઇ. સ. ૧૯૧૮માં દિગંબરી કવિ સ્વયંભૂદેવ અને તેના પુત્ર ત્રિભુવન સ્વયંભૂદેવના રચેલા હરિવંશ પુરાણ અને પછમ ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તે સિવાય ધનપાળ કવિ (દસમી સદી) લવિસયત રચ્યું છે. એ પછી મહાકવિ ધવળે ૧૮૦૦૦ શ્લોકોનો મહાન ગ્રંથ હરિવંશ પુરાણ દસમી સદીમાં બનાવ્યો છે. તેમાં સમર્થ યુગપુરુષો શ્રી મહાવીરસ્વામી અને શ્રી નેમિનાથ સ્વામીની કથાઓ મહાભારતની કથા સાથે મિશ્ર કરી વણાટ કર્યું છે.

શ્રી ચીમનલાલ દલાલે સુરતની સાહિત્ય પરિષદમાં જે લેખ મૂક્યો હતો તે પ્રમાણે પાટણના જૈનલંકારમાં અનેક રત્નો પડ્યા છે. કેટલાંક શોધાયાં છે; બાકી સંશોધન માગી રહ્યા છે. નીચેના અપભ્રંશનાં કાવ્યો ઉપલેખ કરાયાં છે.

૧ મહેશ્વરસૂરિએ (૧૨૧૦-૧૨૨૦) ૧૧ મી સદીમાં સંયમમંજરી રચી.

૨ પૃથ્વીવલ્લભ મુંજ અને મહાવિદ્વાન ભોજરાજના કવિ ધનપાળે મહાવીરોત્સાહનું નાનું કાવ્ય રચ્યું.

૩ દિગંબર મહાકવિ પુષ્પદંતે તિસદ્દિ મહાપુરિસ ગુણાલંકાર અથવા મહાપુરાણ (૧૩૦૦૦ શ્લોકો), યશોધર ચરિત્ર ચાર સંધિમાં અને નાગકુમાર ચરિત્ર નવ સંધિમાં રચ્યા. સંધિ એટલે અધ્યાય અપભ્રંશ સાહિત્યમાં કહેવાય છે.

૪ શ્રી ચંદ્રમુનિએ રોચક ઉપદેશપૂર્ણ કથાઓના સંગ્રહરૂપ કથાકોશ ૫૩ સંધિઓમાં રચ્યો. આ ગ્રંથ સોલકીવંશના આદ્યનૃપતિ મૂળરાજ દેવના સમયમાં એના મંત્રિ સજ્જનના પુત્ર કૃષ્ણ માટે રચાયાની એમાં નોંધ છે.

૫ સાગરદત્તે જંબૂસ્વામીચરિત્ર સં. ૧૦૭૬-માં રચ્યું જણાય છે.

૬ એ જ સમય લગભગ પદ્મકીર્તિએ ૧૮ સંધિવાળું પાર્શ્વપુરાણ રચ્યું હતું.

૭ નયનન્દિએ બાર સંધિમાં સુદર્શન ચરિત્ર આરાધના ૧૧૪ સંધિમાં રચ્યા જણાય છે.

૮ કનકામરે કરકંડુ ચરિત્ર દશ સંધિમાં રચ્યું.

આ સર્વે અપભ્રંશ ભાષામાં રચાયા છે. ટીપણ અને ટીકાની મદદ વગર આજની ગુજરાતી પ્રજા, અપભ્રંશ ભાષા સમજી શકે તેમ નથી. શબ્દો, ઉચ્ચાર, જોડણીમાં ઘણાં પરિવર્તનો થયા છે. આ અગિઆરમી સદી સુધીનું સર્વે આદિત્ય જૈન મુનિઓનું રચેલું છે. જૈન વિદ્વાનો એનું પરિશીલન કરે એવી વિજ્ઞાપિ છે. એ અમૂલ્ય સાહિત્યમાં ધર્મકથા અને લોકકથાઓ છે. જૈન સાધુઓ વિદ્યાની સેવા પરંપરાથી ચાલુ કરતા આવ્યા છે. પોતાના ધર્મના નિયમો સખ્તાઈથી પાળતા આ સાધુઓએ લોકોની તે સમયે બોલાતી ભાષાનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. હવે ક્યારેક બારમા સૈકાના અને પછીના અપભ્રંશ કાવ્યો વિષે લખશું.

સમયં મા પમાણ ।

(ગતાર્ક ૫૪ ૧૪૧ ચી શરુ)

卐

‘ રાજ્યાભિષેક અને યુગલીકો ’

લેખક: મોહનલાલ દીપચંદ શાહસી

અહા ! આ પ્રદેશ કેટલો મનોહર લાગે છે ! એક તરફ હરિયાણી વનરાજી અને એ સામે ગંભીરતાપૂર્વક વહન કરતી જળપૂર્ણ સરિતા મળી પ્રદેશને કોઈ અનોખો સ્વાંગ સંભવી રહ્યાં છે. પ્રાતઃકાળના સોનેરી કિરણો હજુ પ્રખર ઉજળતાને ધારણ નથી કરતા એટલે એ પણ કુદરતના આંગણે પથરાયેલા આ અવર્ણીય આનંદને લૂંટવામાં સાથે જ ઉત્તેજના અર્પી રહ્યાં છે. આવો, આવો, આજના મંગલિક દિને, નદી કાંઠાની પેલી સપાટ ભૂમિપર ખેસી, ધરતી ખોળે વિસ્તરેલી આ શોભા નીરખીએ અને માર્ગ કાપતાં લાગેલ પરિશ્રમનો બદલો થોડા વિશ્રાન્તિદ્વારા વાળી લઈએ.

ટોળીના આગેવાનની કર્ણુપ્રિય વાણી સાંભળી સૌ યુગલિકો એ તરફ વળ્યા. સરિતાના કાંઠાની રેતી પર નિરાંતથી ગોઠવાઈ ગયા. પોતે આ તરફ કયા હેતુથી ચાલી આવ્યા છે તે વાત ઘડીભર વીસરી ગયા.

સાની પુરુષો સાચું જ કહી ગયા છે કે પ્રમાદનો કોઈ દિ' પણ ભરોસો ન કરવો. એ અવગુણ એવો છે કે કિનારે આવેલાં નાવને પણ ભરદરિયે કેટલીક વાર ધકેલી દે છે. આમ તો પ્રમાદ એટલે ઢીલ, આળસ કે વિલંબ એવા એ શબ્દના અર્થ થાય છે, છતાં દીર્ઘદર્શી તીર્થંકરદેવે એને પાંચ મથાળા હેઠળ વહેંચી દીધો છે.

મદ-વિષય-કપાય-નિદ્રા અને વિકથારૂપ એના મુખ્ય પ્રકાર છે અને એ દરેકના અવાંતર ભેદો પણ ઠીક સંખ્યામાં થતાં હોઈ સમજવા

જેવા છે. એ સર્વનું યથાર્થ સ્વરૂપ બરાબર ખ્યાલમાં આવે ત્યારે જ પ્રભુશ્રી મહાવીર દેવનું, પ્રથમ ગણધર મહારાજ શ્રી ગૌતમસ્વામીને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવેલ વાક્ય—

‘ સમયં મા પમાણ ’ અર્થાત્ ‘ક્ષણમાત્રનો પ્રમાદ ન કરીશ ’ કેટલું કિમતી છે એનું સાચું રહસ્ય અવધારી શકાય.

૧. મદ એટલે ગર્વ કે અભિમાન-પ્રાપ્ત થયેલ અમુક શક્તિ માટે ઊંચુ માથું રાખવાની વૃત્તિ અથવા તો એ અંગે પતરાજી કરવાની ટેવ. જાતિ, કુળ, બળ, રૂપ, તપ, રિદ્ધિ, વિદ્યા અને ઐશ્વર્ય એ મદના આઠ ભેદ છે. એ અંગે ખીજા ભેદો પણ પાડી શકાય. મુખ્ય આશય તો એ છે કે ઉપરોક્ત આઠ પ્રકારની વસ્તુઓ ઊંચા પ્રકારની આત્માને પ્રાપ્ત થઈ હોય તો સમજવાનું એ છે કે પૂર્વલવમાં એ પ્રાપ્ત થવામાં નિમિત્ત કારણ સમી સામગ્રી આત્માએ એકત્ર કરી હશે. આજે પણ આત્મા ધારે તો આગામી કાળ માટે એને શાશ્વત બનાવી શકે અથવા એથી પણ અધિક મેળવવાના ચોક્કા ગોઠવી શકે. આત્મામાં અનંત શક્તિ અવરાયેલી પડી છે અને આવરણો દૂર કરી એ શક્તિને કામ કરતી કરી દેવાનો અભ્યાસ સતત ચાલુ રાખવાનો છે. એટલે પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સામગ્રીના શ્રેષ્ઠત્વનો ગર્વ નકામો છે અને અન્યને એવા પ્રકારની ભણપ કે તંગાશ જોવામાં આવે તો એ અંગે તિરસ્કાર કરવો કે મુખ મરડવું એ પણ એટલું જ ત્યાગ્ય છે. એ પાછળ કર્મરાજની વિચિત્રતા સિવાય ખીજું કંઈ જ નથી

એમ અવધારવું અને અભિમાન કે શુભાનથી આઘા રહેવું એ જ એ સુરક્ષિત માર્ગ છે.

હરિકેશી નામા દિગ્ધે વર્ણુ ઉત્તમતાનું અભિમાન કર્યું તો બીજા લવમાં ચંડાળ જાતિમાં જન્મવું પડ્યું. મરીચિકુમારે કુલીનતા પાછળ નૃત્ય કર્યું તો એની પછીના લવમાં તુચ્છ, હલકા કુલમાં જન્મ લેવાની શ્રેણી શરૂ થઈ અને તે ઠેઠ તીર્થંકર લવમાં પણ ચમકારો બતાવી ગઈ ! મુઠ્ઠીના ભેરે કોઠાના વૃક્ષને ભૂમિ ભેશુ કરનાર બળવાન વિશ્વભૂતિ રાજકુમાર ગાયના ધક્કાથી ધરતી પર પડી ગયા ! રૂપનો ગર્વ કરનાર ચક્રવર્તી સનતકુમારની સુવર્ણ સમી નિર્મળ કાયા સૂક્ષ્મ જંતુઓથી ખદબદી ઊઠી. તપકરણીના અભિમાની સાધુ એવા ભૂખાળવા અવતર્યા કે પ્રાતઃકાળમાં જઠરાગ્નિ તીવ્રતા પકડે અને પેટમાં કંઈ નાંખે ત્યારે જ શાન્ત પડે અર્થાત્ તપનો અંતરાય પામ્યા ! ઋદ્ધિનો ગર્વધારી દર્શાણદેશનો સ્વામી શંકે-દ્રની સંપત્તિ નિહાળતાં જ ઠરી ગયો ! વિદ્યા દેખાડવાના મોહમાં પડેલા કામવિજેતા મુનિ-રાજ સ્થૂલભદ્રજી ઔદ્યુગપૂર્વના સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી વંચિત રહ્યા ! અને લોભી-ઐશ્વર્યપિપાસુ એવા સુભૂમ ચક્રીને છ ખંડ ધરતીથી સંતોષ ન થતા ઘાતકીખંડનો પ્રદેશ સાધવા નીકળ્યો. હતું તે ન ભોગવી શક્યો અને નવું ન મેળવી શક્યો. નીર અને તીર-ઉભયથી બ્રષ્ટ જેવી દશા સાંપડી. લવણસમુદ્રમાં પોતાના જ સેવકો-દ્વારા પડતો મુકાયો. કર્મવિપાક ભોગવવા ગયો સાતમી નરકે ! અકેક મદ આ જાતના કૃળને આપનાર હોય ત્યાં જેનામાં એથી અધિક ભરાઈ બેઠાં હોય તેનું તો કહેવું જ શું ? અમો ઊંચા તમો નીચા. કિંવા વીશા-દશા અથવા તો ઓસવાળ-પોરવાડ વચ્ચે આંતરા રચનારા માનવીઓ આ વાત વિચારે અને અંધારે અથડાવાનું માંડી વાળે. ગોત્ર કે કુળ

અથવા આઠમાહેનો અન્ય કોઈ-ગમે તે એક વા અધિક ‘મદ’ હોવાથી ત્યાજ્ય છે. એના પડ-છાંચે ઊલવામાં પણ મહાપાપ છે. પ્રમાદના માત્ર એક પાયાની જ્યાં આવી વિલક્ષણતા દષ્ટિગોચર થાય છે. એના પનારે પડ્યા તો સો એ પૂરા જેવી વાત છે ત્યાં બીજા વિષય વિભાગની વાત આગળ પર રાખી ચાલુ વાર્તા પ્રવાહના યુગલિકો સરિતા કાંઠે શું કરી રહ્યા છે એ પ્રતિ મોટ માંડીએ.

તેઓ આવ્યા છે નદીનું પવિત્ર જળ લેવા. છેલ્લા કુલકર નાભિ મહારાજે સ્વપુત્ર ઋષભને યુગલિકોના રાજા થવાની અનુજ્ઞા આપી દીધી છે. એ ઋષભકુમારે રિસાયેલા કદપવૃક્ષો પછી ક્ષુધા-પિપાસા આદિના કષ્ટોથી પીડાયેલા યુગલિકોને જીવન જીવવાના માર્ગો દાખવ્યા છે. માનવતાના બાધપાઠ પઢાવ્યા છે. કુદરતે પ્રગટાવેલ વારસાને કેવી રીતે નિર્વાહમાં ઉપયોગી બનાવવો એ શીખવ્યું છે. એટલે કુમાર પ્રતિ યુગલિકોની અસીમ પ્રીતિ છે. રાજવી તરીકે અભિષેક કરવા સારુ પોતાના આગેવાનોની પ્રેરણાથી તેઓ જળ લેવા દોડ્યા આવ્યા છે. હૃદયમાં જળ લઈ પાછા ફરવાની પ્રબળ ઉત્કંઠા જાગતી પડી છે; છતાં આખરે તો હતા માનવ. કુદરતનો અનેરો સીનો નીરખી રંગમાં પડ્યા. આરામની ભૂખ ભાંગતા પ્રમાદવશ બન્યા ! સમયનું લક્ષ્ય ચૂક્યા. રાજ્યાભિષેકનું મુહૂર્ત વહી ગયાનો ખ્યાલ ન રહ્યો !

દેવલોકના દેવો તો આવ્યા હતા, પણ તેમનો સ્વામી ખુદ શયીપતિ પોતે આવી ચૂક્યો હતો. રાજ્યાભિષેકની બધી તૈયારીઓ પૂર્ણતાના ઝિંદને સ્પર્શી રહી હતી. કેવળ જળ માટે ગયેલા યુગલિકોની રાહ જોવાતી હતી. ક્ષણે ક્ષણ કિંમતી હતી; કેમકે મુહૂર્ત વીતવા માંડ્યું હતું. વિલંબ અસહ્ય બન્યો. દેવોએ પોતે આજેલા જળથી કુમાર ઋષભને સ્નાન

વિશ્વધર્મ બનવા યોગ્ય જૈન ધર્મ

લેખક :—રા. રા. વકીલ ન્યાલયદંડ લક્ષ્મીચંદ, ખી. એ., એલએલ. ખી. સાદરા.

મુંબઈ ખાતેની શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાના માનદ્ મંત્રી શ્રીયુત મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસીના સસ્નેહ આમંત્રણને માન આપી, ખાસ દીપોત્સવી અંક પ્રકટ કરવાના તેમના પ્રશસ્ય ઉત્સાહમાં યથાશક્તિ વૃદ્ધિ કરવાની તકને જતી કરવાનું યોગ્ય લાગતું નથી.

ખાસ અંક માટેના લેખના વિષયની પસંદગી એવી થયેલ છે કે તેને પૂરેપૂરો ઇન્સાફ આપવા માટે મારા જેવા સામાન્ય લેખકની મર્યાદિત શક્તિને પણ સંકેચ અનુભવવો પડે તેમ છે છતાં પણ સમય-સ્થળ વગેરેની મર્યાદાનો ધરાબર ખ્યાલ રાખી બનતા સુધી પસંદ કરેલ વિષયની પુષ્ટિ માટે સુખ્ય સુખ્ય મુદ્દાઓ આગળ કરી, તેની સવિસ્તર ચર્ચા અન્ય કોઈ પ્રસંગ માટે મુલતવી રાખી તેમજ આવા

મહત્વના વિષયની વિદ્રઢ્ ભોગ્ય ચર્ચા માટે શાસ્ત્રવિશારદ, સાક્ષર અને સિદ્ધહસ્ત લેખકો તરફ અગૃહીનિર્દેશ કરી આગળ વધવાનું યોગ્ય ધારું છું.

પ્રત્યેક વિષયમાં આગળ વધતા આધુનિક વૈજ્ઞાનિક જમાનામાં જ્ઞાનયુગના ઉદ્બોત અને ઉજ્જવલ પ્રકાશ પાડતા સમયમાં, જગતભરની સર્વ પ્રભાઓ વચ્ચે વ્યાપારવિષયક સંસર્ગ-સંપર્ક અને સંકલનાના સાધનોની વિપુલતામાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે. તેવા વખતમાં જમીન રસ્તે, દરિયામાર્ગે અને હવામાર્ગે વધતા જતા સાધનોની વીપુલતાને હાલના લયંકર વિશ્વયુદ્ધની ત્રાસજન્ય સંહારક્રતામાં પૂરેપૂરો દુરુપયોગ થઈ રહેલ છે. તેવા કાળમાં, જગતભરના મનુષ્યોના કલ્યાણ અર્થે, વિશ્વબંધુત્વની

કરાવ્યું અને સુંદર વસ્ત્રોથી અને કિંમતી અલંકારોથી દેહ વિભૂષિત કર્યો. સિંહાસન પર કુમારે બેઠક પણ લીધી. ત્યાં તે હરણીયાની ફાળે દોડતા આવી રહેલા યુગલિકો દેખાયા અને જોતજોતામાં આવી ખડા થયા. પોતાનું કર્તવ્ય દેવોએ પતાવેલું જોયું. અંતર ઘવાયું પણ એની જવાબદારીનું ભાન થતાં જ મુખી આગળ આવ્યો નમ્ર સાદે બોલ્યો.

ભાઈઓ, કુમારના શણગારને ઉતારવાની જરૂર નથી. કેવળ પગના અંશુકે જળનો અભિષેક કરો અને મુહૂર્ત અનુસાર કાર્યસિદ્ધિ કરવામાં સાવધાન બનો !

નજીવા પ્રમાદે શુભાવેલો લાલ, વિનય દાખવી મેળવી લીધો. ઈંદ્ર મહારાજ પણ આ

કરણીથી ખુશ થયા. યુગલિકોનું 'વિનીત' એવું નામ સ્થાપન કરી રાજવી ઋષભ માટે જે નગરી નિર્માણ કરી એનું નામ પણ 'વિનીતા' આપ્યું. યુગલિકોના વિવેક સહ આપણે અત્યારે પૂજા માટે જે જાતની પડાપડી કરીએ છીએ તે જરૂર સરખાવવા જેવી છે. તટસ્થ બુદ્ધિથી પછી વિચારવા જેવું છે કે જેમાં ધર્મનું હાર્દ કોને સમજાયું છે ?

આ ચિત્ર પરથી એમાં બનાવેલ મામૂલી ક્ષણોના પ્રમાદથી કેવું પરિણામ આવ્યું એ વિચારતાં—'સમય માત્ર પ્રમાદ ન કરીશ' એ ટંકશાળી વચન છે એની ખાતરી થયા વગર નહિ રહે.

(આલુ)

સર્વમાન્ય ભાવનાના પ્રચાર કાર્યને યોગ્ય પુષ્ટિ મળતી રહે તે ખાતર, પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિની સરખામણીમાં-આધ્યાત્મિક વિષયોની ચર્ચા અને પ્રતિપાદનનો સરસાર્થમાં-ઉત્તમતામાં મુખ્યત્વે જે મહાન ભેદ તરી આવતો જણાય છે તેને સંસ્કારિત વિવેચનથી સુરુપ કરવા માટે, પસંદ કરવામાં આવેલ વિષયની ચર્ચા આધુનિક યુગને સર્વ રીતે અનુરૂપ અને આવશ્યક જણાય છે.

ચાર વરસ કરતાં પણ વધારે મુદતથી પ્રવર્તી રહેલ ભીષણ વિશ્વસંગ્રામની ભયંકર સંહારક અને વિનાશકારક પ્રવૃત્તિએ અનેકાનેક પ્રજાવત્સલ-શાંતિપ્રિય દેશનેતાઓના હૃદયને હચમચાવી નાખ્યા છે. દુનિયાભરની તમામ પ્રજાઓને સંકળી રહેલ વિશ્વયુદ્ધની ભીષણ યાતનાઓ યુદ્ધમાં સક્રિય રીતે ભાગ લેતી તમામ પ્રજાઓનો તેમજ પરાધીન દેશોની ગુલામીદશા ભોગવતી પ્રજાઓને પણ અનેક રીતે સંતાપી રહેલ છે. દુનિયાભરના બધા ખંડોના દેશોના નકશા અવનવા પલટા પામી રહેલ છે. આજે સર્વાંશે સ્વતંત્રતા ભોગવતા દેશની પ્રજાને આવતીકાલે પરાધીન અને પરતંત્ર દશામાં એકદમ આવી જવું પડે છે. તદ્દન ગુલામી દશા ભોગવતી પ્રજાની ભવિષ્યની સ્થિતિ કલ્પનાતિત થઈ પડી છે. વિશ્વયુદ્ધના ભયંકર પરિણામોની અસર વધતાઓછા પ્રમાણમાં સર્વત્ર ત્રાસ ઊપજાવી રહેલ છે. આવા કપરા વખતમાં-દુષ્કાળમાં સૌ કોઈ વિશ્વશાંતિ માટે ઝંખી રહેલ છે. આવી વિશ્વશાંતિ કેવા ઉપાયોથી પ્રાપ્ત થઈ શકે? પ્રાપ્ત થયા પછી પણ તે કઈ રીતે દીર્ઘકાળ પર્યંત જળવાઈ રહે! તે સૌ કોઈ વિચારક વ્યક્તિ માટે પ્રશ્ન થઈ પડેલ છે. સર્વમાન્ય વિશ્વશાંતિ સ્થાપાતા પહેલાં અનેકાનેક દુર્ઘટ પ્રશ્નો પ્રત્યેક દેશના અગ્રણ્ય દેશનેતાઓની સંગઠિત

વિચારણા અને હૃદયના વિશુદ્ધ ભાવપૂર્વકની મંત્રણા માગી રહેલ છે અને તે માટેની પ્રાથમિક ભૂમિકા ઝગડતા દેશોના મુખ્ય મુખ્ય સંચાલક નેતાઓએ પોતપોતાના હૃદયની ભાવનાઓમાં આવશ્યક પલટો લાવીને જ તૈયાર કરવાની જરૂર છે.

આવી વિશ્વશાંતિ પ્રત્યેક દેશના આગેવાન દેશનેતાઓના અનેક ક્ષેત્રોને લગતી વિધવિધ પ્રવૃત્તિથી જ શક્ય જણાય છે અને તેવી પ્રવૃત્તિઓમાં વિશ્વધર્મની સ્થાપના અને તેના પ્રચાર માટેના તમામ શક્ય પ્રયાસો મુખ્ય સ્થાન રોકે છે.

વિશ્વશાંતિની સ્થાપના કરી, તેને દીર્ઘકાળ પર્યંત નભાવી રાખે તેવી કંઈક શક્તિ ધરાવતો વિશ્વધર્મ પરમ માનનીય ગણાવો જોઈએ.

આવા વિશ્વધર્મની શક્યતા-સંભવિતતા અને વિચારણા આ લેખનો વિષય છે. પરમ માન્ય, મહાનુભાવ, ઉદારદિલના અને વિશાળ દૃષ્ટિના તત્ત્વવેત્તાઓ અને તત્ત્વદષ્ટાઓની દીર્ઘદૃષ્ટિપૂર્વકની નિષ્પક્ષ અને સર્વદેશીય મીમાંસાની કસોટીમાંથી સાંગોપાંગ પસાર થઈ શકે તેવા કોઈ સર્વમાન્ય વિશ્વધર્મની શોધખોળ હાલના સંયોગોમાં અત્યંત આવશ્યક જણાય છે. કહેવાની જરૂર નથી કે તેવા કોઈ વિશ્વધર્મનું પ્રાદુર્ભૂત તત્ત્વ લોકસંગ્રહાર્થે જગતભરના સર્વ મનુષ્યોના કલ્યાણની અભિવૃદ્ધિ માટે, યોગક્ષેમ નિમિત્તે સારગ્રાહી દૃષ્ટિએ ઘણું ઉપકારક અને કલ્યાણકારી થઈ પડે તેમ છે.

ઘણા પ્રાચીન સમયથી પ્રવર્તતા જુદા જુદા અનેક ધર્મ સંપ્રદાયોના મૌલિક સિદ્ધાંતો તેના સંસ્થાપકો અને આદ્યપરુપકોના ધર્મ સિદ્ધાંતોમાં, સમયના પ્રવાહે, પ્રત્યેક યુગબળના સંક્લુષ્ઠ વાતાવરણના પ્રભાવે, સંજ્યાજંધ અનિચ્છનીય પરિવર્તનો અને ધરમૂળના ફેરફારો નીપજાયા છે એટલું જ નહિ પરંતુ પ્રત્યેક ધર્મના અનુયાયીઓના વર્તનમાં તો,

મારવાડમાં કલ્પતરુ.

ખીકાનેરમાં યુગવીર આચાર્યદેવનો પ્રવેશ તથા તે અંગે ચહેલો અપૂર્વ વરઘોડા અને હિલેટલી માનવ મેદની.

આવીસ વર્ષ જેટલા દીર્ઘ સમય પછી પૂજ્યપાદ પંજાબકેસરી અજ્ઞાનતિમિરતરણી કલિકાલકલ્પતરુ

યુગવીર આચાર્યદેવ :—

શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

રાજ્યસત્તા અને દ્રવ્યના અમર્યાદિત લોભવશાત, તીવ્ર કષાય યોગની પ્રબળતાને લીધે અનેક પ્રકારના વર્ગ-વિગ્રહો ઉપસ્થિત થતાં પ્રખર અને પ્રભાવશાળી (?) નેતાઓનું ચેનકેન પ્રકારેણ કેવળ અંધ અનુકરણ વધ્યે જતાં, એટલો અધો અનિષ્ટ શત્રુઓ વિનિપાત થઈ ગયેલ છે કે હાલની દુનિયા વિનાશના આરેજ ઊભી હોય તેમ જણાય છે. પરમ માન્ય ધાર્મિક દષ્ટિએ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં સર્વત્ર અશાંતિ અને અંધકારમય વાતાવરણ પૂરજોશમાં જામી રહેલું જણાય છે. ધર્મબુદ્ધિ, કલ્યાણભાવના, વિશ્વબંધુત્વવૃત્તિ કયાંય અદૃશ્ય થઈ ગઈ હોય તેમ જણાય છે. સત્તા, લોભી વૃત્તિ, જન્મ-સંહારક પ્રવૃત્તિને પુરવેગ મળી રહ્યો છે. કોઈને ઘડીભર પાછા વળીને જોવાની શાંતિથી વિચાર કરવાની પણ નથી મળતી. કુરસદ કે નથી જાગતી જ્ઞાસાવૃત્તિ કે આટલી બધી લીધણ

આચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરી-શ્વરજી મં ૨૦ સાં નું ખીકાનેરમાં પદાર્પણ થયું છે. તે પ્રસંગની ઉજવણી માટે ખીકાનેરના શ્રી સંઘે જે ઉત્સાહ દર્શાવ્યો છે તે અવલૂંનીય છે. જ્યારે શ્રી આચાર્યદેવ અહીંથી સવાસો માછલ દૂર રહ્યા ત્યારથી જ ખીકાનેરના ભક્તજનો આચાર્યદેવની સાથે પાદવિહારી રહી સેવાપરાયણ થઈ ગયા હતા. ખીકાનેરની ઉપત્તિકામાં આચાર્યદેવનો પ્રવેશ થયો કે તરત જ શહેરના ધનકુળેરોએ આવી વંદન કરી પોતપોતાના અંગલાઓમાં, કોડીઓમાં કે શાંતિ-નિકેતનોમાં પધારવાની વિનંતી કરી હતી. તે તે સ્થળોમાં શ્રી આચાર્યદેવના ચરણાર્વિંદ પડ્યા પછી તે ભાઈઓએ ભવ્ય મંડપો અંધારી તેમાં વ્યાખ્યાનો કરાવી તથા સ્વધર્મવાત્સલ્યો કરી ગુરુભક્તિનો અપૂર્વ લાભ લીધો હતો.

સંહારક શક્તિ આપણને કંઈ દિશા તરફ દોરી રહેલ છે. આવા દુષ્ક્રમ કાળમાં વિશ્વધર્મની પ્રાદુર્ભૂત થતી શક્તિ જનસમુદાયમાં નવું જ ગળ-પ્રાણ અને ચેતના શક્તિ બચત કરી શકે તેમ છે; તેમજ ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે અનેક-વિધ મહત્ત્વાકાંક્ષાઓની જન્મદાત્રી થઈ પડે છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબના પરિવર્તનો-પલ ટાઓ અને ફેરફારોમાંથી કોઈ પણ ધર્મ કે તેના અનુયાયીઓ બચી શક્યા હોય તેમ જણાતું નથી. સમયગળ સર્વ કોઈના ઉપર વધતા-ઓછા પ્રમાણમાં પોતાની અસર કરી રહેલ છે. અને જગતને સર્વનાશ તરફ દોરી રહેલ છે, તેમાંથી જગતને-જગતભરની પ્રજા-ઓને વિશ્વશાંતિ માટેની કોઈ અપૂર્વ યોજના જ બચાવી શકે તેમ છે અને તેવી વિશ્વ શાંતિ વધતાઓછા અંશે સર્વમાન્ય વિશ્વધર્મના પ્રયાસથી જ સાધ્ય થઈ શકે તેમ છે. (ચાલુ)

ચૈત્ર વદી ૧ શુક્રવારના મંગલમય શુભ પ્રભાતે પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવના ગુરુભક્ત શિષ્યરત્ન પૂજ્ય-પાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયલસિતસૂરિજી તથા તપસ્વીજી શ્રી વિક્રમવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી હિંમતવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી વિશારદવિજયજી શ્રી રૂપવિજયજી, શ્રી જનકવિજયજી પણ વર-કાણ્ણતીર્થથી લાંબો વિહાર કરી પાલી, જોધપુર, કાપરડાજી, નાગોર થઇ પૂજ્ય આચાર્યદેવની સેવામાં હાજર થઇ ગયા હતા.

પ્રવેશ મહોત્સવ માટે શ્રી સંઘે અનેક નવા દરવાજા તૈયાર કર્યા હતા. શમેર શણગાર્યું હતું. પંજબમાંથી તમામ ગ્રામ નગરોના ભાવિક સજ્જનો પોતપોતાની ભજનમંડલીઓ લઇ આવી પહોંચ્યા હતા. રાજપૂતાના સંખ્યાબંધ ભાઈબહેનો સહર્ષ સાનંદ સર્વત્ર દષ્ટિગોચર થતા હતા. પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવે શેઠ ભૈરુદાનજી શેઠિયાના મકાનમાં, શેઠ સોહનરાજજી કર્ણાવટની સોહનકોઠીમાં તથા ઝવેરી પ્રેમરાજજી ખજનચીના ખંગલામાં એક એક બે બે દિવસ સ્થિરતા કરી ચૈત્ર વદિર રવિવારે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. પ્રવેશમાં ડંકા, નિશાન, કોતલ, હાથી, સરકારી બેડ, શીખ બેન્ડાદિ તેમજ અનેક ગ્રામનગરોની ભજનમંડળીઓની શોભા જોવામાં આવતી હતી. પંજબી ભાવિકોની અપૂર્વ ભક્તિ જોઇ પ્રેક્ષકો દંગ રહી જતા હતા. વરઘોડો લગભગ એક માઇલના વિસ્તારમાં ફેલાયો હતો. તથા વરઘોડો એડવર્ડ રોડ, મેમોરીઅલ રોડ, કોટ દરવાજે, લાભુજીના કટડે, ચોપડાના કટડે, પાયથંદસૂરિજીના મંદિરે અને જોલસદરની બારીમાં થઇ લગભગ સાંજના છ વાગતા કોચરોની ગવાડમાં ઊતર્યો હતો. ત્યાં એક ભવ્ય મંડપ બિભે કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ આદિ મુનિમંડળની પધરામણી થઇ હતી.

સર્વ પ્રથમ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી રઘુવીરકુમારે ગુરુસ્તુતિ કરી હતી. તત્પશ્ચાત્ પીકાનેર શ્રી સંઘ તરફથી પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવની સેવામાં બે અભિનંદન-પત્રો એક

સંસ્કૃતમાં તથા ખીજો હિન્દીમાં અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા. તથા પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કવીન્દ્રસાગરજી મં ના સમયોચિત વ્યાખ્યાન અને અનેક ભક્તજનોના ભક્તિગર્ભિત ભજનો થયા બાદ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવે મહામંગલકારી મંગલાચરણ સંભળાવ્યું હતું તથા ધર્મદેશના દૂરમાવી હતી. ત્યારબાદ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ સપરિવાર શ્રી જિનમંદિરોના દર્શન કરી કોચરોની ગવાડના ઉપાશ્રયે પધાર્યા હતા.

રાત્રિના ૯ થી ૧૧ સુધી લાલા જ્ઞાનદાસજીની અધ્યક્ષતામાં મંડપમાં એક સભા થઇ હતી જેમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલના વિદ્યાર્થીઓના ભજનો તથા વ્યાખ્યાનો અને અન્ય પંજબી ભાઇઓના તથા પીકાનેરના સજ્જનોના વ્યાખ્યાનો થયા હતા.

પ્રવેશના શુભ દિવસે શ્રી સંઘ તરફથી ૩૦૦ ત્રણસો પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓને અભયદાન અપાવવામાં આવ્યું હતું.

ચૈત્ર વદિ ૩ ના દિવસે હજારોની માનવમેદની વચ્ચે સંક્રાંતિમહોત્સવ જળવવામાં આવ્યો હતો. પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવે સકલ વિઘ્નનિવારક મહા-મંગલકારી સ્તોત્રો સંભળાવ્યા હતા અને વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તથા પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય-લસિતસૂરિજી મં નું પણ વ્યાખ્યાન થયું હતું. અને માન્યવર શ્રીયુત લોકમાન્ય ગુલાબચંદજી ઢઢા એમ. એ. ની અધ્યક્ષતામાં નિમ્નલિખિત પ્રસ્તાવ પાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

‘ यह प्रतीत हुआ है कि साधुओ व यात्रिओ के धर्मशालाओ में ठहरने वगैरह गतिविधि पर माननीय पालीताणा गवर्नमेंट कानून बनानी चाहती है । पंजाब व राज-स्थान के चतुर्विध संघ की सम्मिलित सभा पूज्यपाद आचार्य श्रीमद् विजय बल्लभ सूरी-श्वरजी मं तथा आचार्य श्रीमद् विजय

.....વર્તમાન સમાચાર.....

શ્રી મુંબઈ આત્માનંદ જૈન સભાની વાર્ષિક મીટિંગ રા. સા. શેઠ કાન્તિલાલભાઈ ઇશ્વરલાલના પ્રમુખપણા નીચે જૈન કોન્ફરન્સ ઓફિસમાં ચૈત્ર શુદ્ધ ૨ ના રોજ મળી હતી. જેમાં ગયા વર્ષનો હિસાબ અને રિપોર્ટ સેક્રેટરીઓએ રજૂ કરતાં સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. અને નવા વર્ષની વ્ય. કમિટીની નિમનોક નીચે પ્રમાણે કરી હતી.

૧ રા. સા. કાન્તિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી. પ્રમુખ.
૨ શેઠ શાંતિલાલ મગનલાલ ઉપ પ્રમુખ.

૩ શેઠ સકરચંદ મોતીલાલ

અગ્નનચી

શાહ મોહનલાલ દીપચંદ તથા વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહ મંત્રીઓ, મોહનલાલ દોલતરામ, મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા, મનસુખલાલ લાલન, જેમંગલાલ લક્ષ્મીભાઈ, શ્રી કૃષ્ણચંદભાઈ શામળ, વરધીલાલ વમળશી, હીરાભાઈ રામચંદ મલગારી ઓડિટર છેવટે શેઠ સાહેબ કૃષ્ણચંદભાઈ શામળ તરફથી અદ્ય આહાર લઈ મીટિંગ વિસર્જન કરવામાં આવી હતી.

લલિત સૂરિજી મં, આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય વિદ્યાસૂરિજી મં. ઓર પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કવીન્દ્રસાગરજી મં. આદિ મહાત્માઓ કી ઉપસ્થિતિ મેં સર્વ સમ્મતિ સે યહ પ્રસ્તાવ પાસ કરતી હૈ કિ ધર્મશાલાઓ કે પ્રબંધ કે વિષય મેં કોઈ કાનૂન બનાયા જાના સમ્પૂર્ણ જૈન સમાજ કે અધિકારો મેં હસ્તક્ષેપ હૈ ક્યોંકિ યહ પ્રશ્ન સમ્પૂર્ણ ભારતવર્ષ કે જૈન સમાજ સે સંબંધ રખતા હૈ. અતઃ ઇસકા પ્રબંધ શ્રી આજન્દજી કલ્યાણજી કી પેઢી વ શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફ્રેસ કરે. જિસસે સમ્પૂર્ણ જૈન સમાજ કે અધિકાર સમુચિતરૂપ સે સુરક્ષિત રહેં ઓર રાજ્ય કી હસ્તક્ષેપ ન હો સકે.

અપોરના મંડપમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કલ્યાણક પૂજા મોટા સમારોહપૂર્વક બાણાવવામાં આવી હતી.

પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ પોતાના શિષ્યરત્ન પ્રખર-

શિક્ષાપ્રચારક પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય-લલિતસૂરિજી મં, પૂં આચાર્ય શ્રીમદ્ વિદ્યાસૂરિજી મં, પંન્યાસજી શ્રી સમુદ્રવિજયજી મં મુનિરાજ શ્રી વિચારવિજયજી, શ્રી શિવવિજયજી, શ્રી વિશુદ્ધ-વિજયજી, તપસ્વીજી શ્રી વિક્રમવિજયજી, શ્રી હિમ્મત-વિજયજી, શ્રી વિશારદવિજયજી મં, શ્રી રૂપવિજયજી, અને શ્રી જનકવિજયજી મં આદિ ઠાણા ૧૨ સહિત અત્રે બિરાજમાન છે. પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવના વ્યાખ્યાનો દરરોજ 'મોક્ષના સાધનો અને તેની આરાધના' ના વિષય ઉપર થાય છે. શહેરની જૈન જોનેતર જનતા હજારોની સંખ્યામાં લાલ લઈ રહી છે.

બીકાનેરના શ્રી સંઘે બહારગામથી આવનાર સજ્જનોની સારી સેવા બજાવી હતી.

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી આચાર્યદેવના સદુપદેશથી ચૈત્રી ઓળી મોટા સમારોહપૂર્વક થવાની છે,

પત્રોત્તર કરનાર નીચે મુજબ સરનામે કરશે.

૬૦ જૈન ઉપાશ્રય કાર્યોની ગવાડ,

મું બીકાનેર (રાજપૂતાના)